

I'm Ready!

Perspectieven van jongeren op zelfredzaamheid na jeugdhulp

Bronnenonderzoek

Colofon

© 2015

Auteurs:

Tarik Pehlivan
Joyce Brummelman

Stichting Alexander
Defence for Children

***I'm Ready!* is een samenwerkingsproject van zes organisaties:**

Stichting Alexander
Spectrum partner met elan
Stichting Kinderperspectief
JSO
Defence for Children
JongWijs

***I'm Ready!* is financieel mogelijk gemaakt door:**

Stichting Kinderpostzegels Nederland, Provincie Zuid Holland, Fonds 1818, Provincie Gelderland, Save the Children en Pastoor Mekel via St. ECR-Group.

Fonds 1818

provincie
Gelderland

Inhoudsopgave

Inleiding.....	3
Wat is I'm Ready!?	3
Jongeren als actieve partners voor oplossingen.....	3
1. Tijdigheid.....	6
2. Toekomstplan.....	10
3. Contactpersoon ná de jeugdhulp.....	11
4. Afbouw van hulp.....	12
5. Warme overdracht.....	13
6. Relatie met de hulpverlener.....	14
7. Actief inzetten (familie)netwerk.....	15
8. Hulp bij dagbesteding.....	16
9. Huisvesting.....	17
10. Hulp bij financiële zaken.....	19
11. Informatie.....	20
12. Samenwerking.....	22
Bronnenlijst.....	23

Inleiding

In Nederland wonen ongeveer 40.000 kinderen en jongeren in een pleeggezin of in een jeugdinstelling. Als zij achttien jaar worden en de jeugdhulp stopt, dreigen zij in een gat te vallen. Ineens staan zij er alleen voor.

De leeftijd van achttien jaar is een juridische grens. Ineens is een jongere voor de wet volwassen en volledig op zichzelf aangewezen. Het is niet niks om op je achttiende een huishouden op poten te zetten en te zorgen voor genoeg inkomen. Dat is een proces van vallen, opstaan en terugvallen op hulp van ouders, verzorgers of een sociaal netwerk. Maar jongeren die uit een pleeggezin, jeugdhulpinstelling of justitiële jeugdinrichting komen, ontbreekt het vaak aan de ondersteuning van ouders of verzorgers of aan een sociaal netwerk. Ook schort het in instellingen en in de pleegzorg dikwijls aan goede voorbereiding van de jongeren op zelfredzaamheid. Dit alles maakt de kans groot dat jongeren in de problemen komen. Nederland telt ongeveer 9.000 dakloze jongeren, waarvan naar schatting zo'n zestig procent afkomstig is uit de jeugdhulp. Dat zijn pijnlijke cijfers. Er moet dus iets gebeuren om deze jongeren beter op weg te helpen naar zelfredzaamheid.

Op 1 januari 2015 zijn de Jeugdwet en de Wet maatschappelijke ondersteuning 2015 (Wmo 2015) in werking getreden. Vanaf dat moment zijn alle jeugdhulptaken overgeheveld naar de gemeenten en dat biedt de kans om de continuïteit van zorg beter te gaan organiseren voor jongeren die op hun achttiende een pleeggezin of instelling verlaten. Anders dan voorheen gaat de gemeente nu zowel over het probleem van zwerfjongeren en maatschappelijke opvang als over de oplossing, namelijk het bieden van praktische hulp om problemen juist te voorkomen. Als ervaringsdeskundige jongeren ook nog mogen meedenken over goede voorstellen voor praktische hulp, wordt de kans nog groter dat jongeren goed worden voorbereid op zelfredzaamheid en dat zij de begeleiding krijgen die nodig is.

Wat is I'm Ready!?

Jongeren die ervaring hebben met jeugdhulp kunnen zelf het beste vertellen wat zij nodig hebben om een al te abrupte overgang naar volwassenheid te voorkomen. Zes organisaties startten daarom samen het project *I'm Ready!* en vroegen aan jongeren om leeftijdsgenoten te interviewen die in een pleeggezin, residentiële jeugdzorginstelling, een ggz-instelling of in een justitiële jeugdinrichting zitten of hebben gezeten. Daaruit zijn tien aanbevelingen gekomen. Daarnaast is onderzoek gedaan naar een groot aantal publicaties over dit onderwerp.

I'm Ready! heeft als doel om goede zorg op maat te realiseren voor jongeren, gericht op zelfredzaamheid. In het project gaat het vooral om de vraag hoe jongeren de voorbereiding op zelfredzaamheid zelf ervaren en wat zij belangrijk vinden, om van hieruit te werken aan verbeteringen.

Jongeren als actieve partners voor oplossingen

Jongeren die ervaring hebben met jeugdhulp kunnen zelf het beste vertellen wat zij nodig hebben om een abrupte overgang naar volwassenheid te voorkomen. De Jeugdwet en de Wmo 2015 willen dat mensen zelf regie kunnen voeren over hun leven en over hun hulpvraag. Het project *I'm Ready!* is ook gestoeld op de gedachte dat de voorbereiding op zelfredzaamheid en de vervolgzorg beter worden, als dit wordt afgestemd op de vragen en behoeften van jongeren zelf.

Bronnenonderzoek

Het startpunt voor *I'm Ready!* was de uitvoering van een bronnenonderzoek. Daarin zijn een groot aantal publicaties over de zorg aan zestien-plussers geanalyseerd. Het gaat om artikelen en onderzoeken die tot november 2013 zijn verschenen over beleid, methoden en praktijk om jongeren te ondersteunen op weg naar zelfredzaamheid. De onderzoekers bestudeerden niet alleen bronnen over het geven van praktische hulp na het achttiende jaar, maar ook over de voorbereiding op zelfredzaamheid bij jongeren onder de achttiende jaar. Het gaat dan bijvoorbeeld om praktische hulp bij onderwijs, huisvesting en werk en inkomen. Deze secundaire gegevens zijn verzameld en geanalyseerd ten behoeve van inzichten in de huidige effectiviteit van staand beleid en bestaande praktijken voor de ondersteuning van de doelgroep bij het ontwikkelen van hun zelfredzaamheid en zelfstandigheid. Daarnaast zijn de bevindingen voorgelegd aan meer dan twintig jongeren met ervaring uit de jeugdhulp. De analyse van de publicaties heeft geleid tot een aantal conclusies die interessant zijn voor gemeenten, instellingen, jeugdhulpverleners en anderen die te maken hebben met jongeren uit pleeggezinnen en jeugdinstanties. Deze conclusies vormden het startpunt voor aanbevelingen die de jongeren van *I'm Ready!* in 2014 zelf hebben ontwikkeld.

Typen bronnen

Voor de deskresearch zijn de volgende type bronnen geïnventariseerd, verzameld en geanalyseerd:

1. Beleidsdocumenten (nationale en provinciale overheid, individuele zorginstellingen)
2. Onderzoeksrapporten
3. Praktijkdocumenten (handleidingen, interventiebeschrijvingen, projectverslagen, inclusief evaluaties)

Een overzicht van de geraadpleegde bronnen staat in de bronnenlijst achterin dit rapport.

Analyse en rapportage

Voor de analyse van de bronnen is een analyseleidraad ontworpen en getoetst door deskundigen van de bij het project *I'm Ready!* betrokken partnerorganisaties. De definitieve analyseleidraad is vervolgens toegepast op de geïnventariseerde bronnen. De analyseleidraad bevatte items die hieronder naar afzonderlijke fasen van in het hulpproces zijn weergegeven:

- Duiding en begrip bij jongeren van basale termen: zelfstandigheid, zelfredzaamheid, tijdigheid van voorbereiding op zelfredzaamheid en zelfstandigheid, nazorg, verlengde hulp en vervolghulp.
- Rol van en band met hulpverlener vanuit het perspectief van jongeren.
- Informatievoorziening aan jongeren: beschikbaarheid, toegankelijkheid, bruikbaarheid en praktische toepasbaarheid.
- Begeleiding en afspraken over begeleiding bij opstellen en gebruik van een toekomstplan
- Duur van begeleiding en afspraken over duur van begeleiding, afbouw en eventuele overdracht van ondersteuning
- Afbouw, overdracht van ondersteuning en eindgesprek, en afspraken hierover.
- Inzet van netwerk (familie, school, jeugdhulp) en afspraken over afstemming van inzet.
- Hulp en begeleiding in voorbereiding op eerste fase van zelfstandig wonen, bij: praktische zaken, financiële zaken, dagbesteding.
- Hulp en begeleiding na afsluiting van behandeling en start van fase van zelfstandig wonen: continuïteit van contact, monitoring en ondersteuning bij aanpak van praktische zaken, financiële zaken, dagbesteding.

Voor elk van de bovenstaande items en fasen zijn eerst de relevante gegevens uit de geïnventariseerde bronnen verzameld, en vervolgens zijn deze gegevens in onderlinge samenhang geanalyseerd. De conclusies van deze analyse zijn samengevat in twaalf punten. Dit rapport is ingedeeld aan de hand van deze twaalf punten. Onder elk punt wordt eerst de conclusie gegeven en vervolgens wordt uitgesplitst wat er respectievelijk uit de bestudeerde praktijkdocumenten en onderzoeksrapporten naar voren komt.

1. Tijdigheid

Uit de bronnen blijkt dat jongeren en jeugdinstanties vinden dat de voorbereiding op zelfredzaamheid op tijd moet beginnen. Daardoor kan een betere band met de hulpverlener opgebouwd worden en kunnen jongeren beter wennen aan de nieuwe situatie. In de meeste gevallen begint de voorbereiding nu als de jongere zestien jaar is. Maar jongeren vinden de begeleiding naar zelfredzaamheid vaak niet goed genoeg. Ze lopen na het stopzetten van de zorg nog tegen problemen aan waarvoor ze dan geen hulp meer krijgen. Ze ervaren dat zij er helemaal alleen voor staan. Toch zijn er ook jongeren die goed weten waar ze aan toe zijn als de begeleiding is afgelopen; zij zijn tevreden over de hulp die ze hebben ontvangen.

Deze conclusie kwam tot stand op basis van bestudering van de bronnen op de items:

- Duiding en begrip bij jongeren van basale termen: zelfstandigheid, zelfredzaamheid, tijdigheid van voorbereiding op zelfredzaamheid en zelfstandigheid, nazorg, verlengde hulp en vervolghulp.
- Voorbereiding op zelfstandigheid
- Begrip van zelfstandigheid en zelfredzaamheid
- Begrip van concrete invulling van hulp en begeleiding na achttien jaar
- Duur en invulling van de nazorg

Vorbereiding op zelfstandigheid

Praktijkbronnen

Een tijdige voorbereiding op zelfredzaamheid wordt door jongeren en instanties beschouwd als een belangrijk aspect van de zorg in een pleeggezin of jeugdinstantie. Een deel van de jongeren vindt de geboden begeleiding naar zelfstandigheid en zelfredzaamheid echter onvoldoende. De voorbereiding vindt in de praktijk plaats tijdens de hulpperiode zelf, of in het geval van jeugdige delinquenten tijdens hun detentie. De duur van de voorbereiding en de eigenlijke ‘nazorg’ varieert. De voorbereiding tijdens verblijf of detentie duurt zes tot twaalf maanden en start in veel gevallen in het zestiende levensjaar van jongeren. Vaak wordt aangestuurd op het actief inzetten van zowel professionals als het netwerk in de fase van voorbereiding, maar het is niet duidelijk in hoeverre dit in de praktijk ook vorm krijgt. Voor veel jeugdige ex-gedeteneerden krijgt de zorg en begeleiding na detentie pas vorm in hun nieuwe verblijfplaats.

Onderzoeksbronnen

De tijdige voorbereiding is een streven van de projecten die zich richten op voorbereiding op zelfredzaamheid en de zorg na het verlaten van een pleeggezin of instantie, maar deze tijdigheid wordt vaak niet nageleefd ondanks dat er mogelijkheden voor zijn. De hulp moet zo snel mogelijk worden geboden en praktische zaken moeten voortijds geregeld worden zodat de jongeren goed kunnen wennen aan de nieuwe situatie. De adequaatheid van het reageren op de jongeren is hierbij belangrijk. Een tijdige voorbereiding is ook belangrijk omdat op deze manier de band tussen de hulpverlener en de jongere eerder kan groeien. In verschillende bronnen wordt aangegeven dat al een half jaar voordat de jongere de instantie of het pleeggezin verlaat, gestart zou moeten worden met de voorbereiding op zelfredzaamheid. In andere bronnen wordt juist gesteld dat al veel eerder, namelijk vanaf het twaalfde of vijftiende levensjaar met de voorbereiding op zelfredzaamheid begonnen moet worden. Ook komt uit een van de bronnen naar voren dat minimaal een jaar voor

beëindiging van het jeugdzorgtraject gestart moet worden met begeleiding bij het zoeken van permanente huisvesting. Jongeren ervaren zelf dat de nazorg niet tijdig genoeg gestart wordt, omdat ze vaak tegen het einde van zorg nog tegen problemen aanlopen waarbij ze vaak niet (meer) ondersteund worden.

Begrip van zelfstandigheid en zelfredzaamheid

Praktijkbronnen

Volgens de praktijkbronnen betekent ‘zelfstandigheid’ dat jongeren zelfstandig of met ondersteuning van hun netwerk en professionals voor zichzelf kunnen zorgen. Zelfstandigheid gaat vooral om zekerheid ten aanzien van bepaalde zaken zoals financiën, dagbesteding en woonplek, zaken regelen. Er zijn verschillende methoden die ingezet kunnen worden om jongeren te ondersteunen in hun eigen begrip van zelfstandigheid. Naast schriftelijke informatie over wat jongeren moeten regelen wanneer ze achttien jaar worden, bestaan er ook interactieve methoden. Volgens jongeren uit de residentiële jeugdzorg, tevens makers van een trainingfilm over de overgang naar zelfstandigheid, moet de focus in de voorbereiding specifiek liggen bij: het vinden van een woonplek, inkomen, studie of baan, vrijetijdsbesteding, voor jezelf kunnen zorgen en andere praktische zaken. In andere methoden krijgt zelfstandigheid specifieke aandacht door samen met de jongeren naar de verwachtingen en opvattingen van jongeren over zelfstandigheid te kijken. Hierbij worden soms ook wensen, ambities en dromen van jongeren besproken. Een specifieke opvatting onder sommige jongeren over de begeleiding naar zelfstandigheid is dat het dezelfde begeleiding is die een ouder zijn eigen kind biedt - het gaat dan om het aangaan van uitdagingen die ‘het volwassen’ leven met zich meebrengt.

Onderzoeksbronnen

In de onderzoeksbronnen wordt ‘zelfstandig kunnen wonen’ meestal aangeduid als ‘zelfstandigheid’. De jongeren geven aan dat er op dit gebied soms problemen zijn. De inschattingen van de jongeren op het gebied van zelfstandigheid zijn soms namelijk in strijd met de ideeën van de hulpverleners. Het is niet op te maken uit de onderzoeksbronnen welke beelden, opvattingen en verwachtingen jongeren hebben met betrekking tot zelfstandigheid.

Begrip van concrete invulling van hulp en begeleiding na achttien jaar

Praktijkbronnen

Veel praktijkbronnen hanteren de term ‘nazorg’, zonder deze nader te definiëren. Wat sommige bronnen wel doen is ‘nazorg’ differentiëren naar proces (verschillende doelen, fasen en stappen in begeleiding) en leefgebieden (onderwijs, werk en inkomen, huisvesting, identiteitspapieren, coördinatie van zorg, gezin en sociaal netwerk, gezondheid, vriendschap en seksualiteit). Deze punten worden uiteengezet en in sommige gevallen wordt er over concrete doelstellingen gesproken. Aan dit laatste hebben jongeren duidelijk behoefte, omdat een gemeenschappelijk begrip van ‘nazorg’ bij jongeren en hun begeleiders bepalen welke gevolgen individueel vastgelegde afspraken en doelstellingen kunnen hebben. Zelf geven jongeren aan dat nazorg moet leiden naar zelfstandigheid en een situatie waarin ze zich voorbereid weten op hun toekomst. Hierbij vinden ze het van belang dat naar specifieke behoeften en hulpvragen wordt gekeken, en dat de

voorbereiding gevrijwaard blijft van tijdsdruk. Het is niet op te maken uit de praktijkbronnen of en in hoeverre de informatie en stappenplannen in de praktijkbronnen over proces, leefgebieden en doelstellingen aansluiten bij die specifieke individuele behoeften en hulpvragen van jongeren.

Onderzoeksbronnen

Uit de onderzoeksbronnen komt naar voren dat 'nazorg' het gat tussen jeugdzorg en het zelfstandig wonen zou moeten verkleinen. Doelen van deze zorg moeten zijn dat er zelfstandigheid gecreëerd wordt en de maatschappelijke participatie bevordert wordt. Daarnaast bereidt de 'nazorg' de jongeren voor op wat er komen gaat na het verlaten van een pleeggezin of instelling en geeft het hun de tijd om afscheid te nemen. Professionals schatten in dat ongeveer de helft van de jongeren die uitstromen uit een pleeggezin of instelling behoefte heeft aan nazorg.

Het oefenen in zelfstandigheid en de toename van vrijheid en verantwoordelijkheid staan centraal in de invulling van deze 'nazorg'. De jongeren worden tevens wegwijs gemaakt in de maatschappij en ze krijgen steun en advies bij regelzaken. De 'nazorg' wordt vaak onderverdeeld in verschillende leefgebieden als onderwijs, wonen en werk. Hiernaast worden er nog andere onderdelen genoemd zoals levensvaardigheden en contacten. Om ervoor te zorgen dat zaken nog eens doorgesproken kunnen worden en dat ze ergens terecht kunnen als er iets fout gaat, worden er contacten voortgezet en een vangnet gecreëerd. Andere invullingen van 'nazorg', die in de onderzoeksbronnen genoemd worden zijn individuele coaching en de inzet van sport en cultuur.

Verder laten de onderzoeksbronnen zien dat het bij de invulling van 'nazorg' van belang is dat er ruimte moet zijn voor jongeren om zelf mee te kunnen denken en beslissen over wat zij nodig hebben en er moet aandacht zijn voor de familieleden.

In meerdere onderzoeksbronnen geven jongeren aan dat de voorbereiding door jeugdzorg beter kan. Ze ervaren dat ze nog niet op alles zijn voorbereid en dat er niet altijd een passende oplossing gevonden wordt. De jongeren hebben het gevoel dat ze er op hun achttiende helemaal alleen voor staan, omdat er veel onduidelijkheid en onzekerheid heerst op het moment dat de jeugdzorg stopt. Dit betekent dat het vangnet niet voldoende gecreëerd wordt. Daarnaast zijn er ook jongeren die tevreden zijn over de 'nazorg'. Ze geven aan dat ze goed wisten waar ze aan toe waren toen zij hun pleeggezin of leefgroep verlieten. Het komt echter ook voor de jongeren niet op de hoogte zijn dat er 'nazorg' voor ze bestaat.

Duur en invulling van nazorg

Praktijkbronnen

Voor jongeren is het belangrijk na de eigenlijke hulpperiode, in de nazorgperiode, contact te kunnen hebben en zo nodig aanvullende hulp te ontvangen. In sommige praktijkbronnen is hiervoor een specifieke duur opgenomen: 9-13 maanden, 12 maanden, 16 maanden. Andere bronnen zijn hierover niet specifiek.

Onderzoeksbronnen

De duur van de nazorg hangt af van de jongere zelf, omdat de begeleiding plaatsvindt in het tempo van de jongere en zijn problematiek. De jongeren zouden graag willen dat de duur van de nazorg langer plaatsvindt. Ze hebben graag na afronding nog graag

contactmogelijkheden, zoals al eerder naar voren is gekomen. Er zijn verschillende organisaties die aangeven dat ze deze contactmogelijkheden creëren, al wordt niet duidelijk wat op papier is vastgelegd. Oplossingen die genoemd worden in de bronnen om te voorkomen dat ze na hun achttiende uit beeld verdwijnen zijn een schakelloket en een breed gemeentelijke overlegorgaan.

2. Toekomstplan

Zelfredzaamheid wil zeggen dat je voor jezelf kan zorgen en op jezelf kan wonen. Verschillende praktische zaken moeten daarvoor op orde komen, zoals een woning vinden, geldzaken goed op orde krijgen en werk of een opleiding hebben. Jongeren willen vanuit hun eigen wensen en verwachtingen iets te zeggen hebben over de doelen van de begeleiding. Soms wordt door hulpverleners met jongeren gesproken over hun toekomstwensen en behoeften, maar een concreet toekomstplan wordt vaak niet gemaakt. Dat is wel een wens van jongeren. Doel van het plan: duidelijkheid bieden over zaken die nog geregeld moeten worden.

Deze conclusie kwam tot stand op basis van bestudering van de bronnen op het item:

- Begeleiding en afspraken over begeleiding bij opstellen en gebruik van een toekomstplan

Praktijkbronnen

Bij veel programma's voor de overgang naar zelfstandigheid wordt niet specifiek een toekomstplan gemaakt. Wel worden behoeften voor 'nazorg' of toekomstwensen uiteengezet. Ook doelstellingen van jongeren worden in sommige programma's uiteengezet. Een concreet toekomstplan lijkt hierbij vrijblijvender dan doelstellingen. Jongeren geven zelf aan liever een toekomstplan dan een hulpverleningsplan te maken, waarbij gekeken wordt naar mogelijkheden.

Onderzoeksbronnen

Een toekomstplan is in sommige projecten aanwezig, maar niet altijd even concreet. Het traject van de nazorg laat de jongeren vaak goed inzien waar ze aan toe zijn als ze hun leefgroep of pleeggezin verlaten. Het Toekomstplan biedt duidelijkheid over zaken die nog geregeld moeten worden op verschillende leefgebieden en wordt in samenwerking met de jongere opgesteld. De jongeren ervaren zelf dat desondanks dit toekomstplan de toekomst onzeker en onduidelijk is, met name wanneer de behandeling stopt. Er is nog weinig bekend over de kwaliteit en de adequaatheid van het toekomstplan.

3. Contactpersoon ná de jeugdhulp

Jongeren vinden het belangrijk om contact te kunnen hebben met een hulpverlener of coach in de periode na het verlaten van de instelling of het pleeggezin. De duur van die verlengde praktische hulp kan sterk uiteenlopen, afhankelijk van wat de jongere nodig heeft. Jongeren blijken een voorkeur te hebben voor vervolgzorg met een langere looptijd. Sommige organisaties creëren al contactmogelijkheden, maar deze contacten worden niet gedocumenteerd.

Deze conclusie kwam tot stand op basis van bestudering van de bronnen op de items:

- Duur van begeleiding en afspraken over duur van begeleiding, afbouw en eventuele overdracht van ondersteuning
- Afbouw, overdracht van ondersteuning en eindgesprek, en afspraken hierover.
- Contact en monitoring na afsluiting van hulp en begeleiding

Praktijkbronnen

In enkele praktijkbronnen is expliciet sprake van afspraken over monitoring. Hierbij zijn soms verschillende vooraf bepaalde contactmomenten voorzien: na 3, 6 en 12 maanden. Jongeren willen zelf graag contact kunnen blijven houden en stellen het op prijs nog eens opgebeld te worden om te bespreken hoe het met ze gaat. Sommige jongeren willen juist zelf in de gelegenheid zijn om contact op te nemen wanneer ze dat zelf nodig hebben, met de mogelijkheid om de hulp en begeleiding te continueren. Dit laatste suggereert dat het in de praktijk nog onduidelijk is in hoeverre de bedoelde contacten en monitoring voldoende blijken voor jongeren.

Onderzoeksbronnen

Jongeren die de nazorg als positief hebben ervaren, geven aan dat ze gebaat zijn bij het altijd mogen bellen van een contactpersoon. Jongeren geven ook aan het fijn te vinden om te weten dat er in een noodsituatie altijd iemand van jeugdzorg bereikbaar is. Het komt voor dat een jongere na het verlaten van het pleeggezin of de instelling gedurende een bepaalde periode begeleiding ontvangt van een mentor die twee keer per week een uur langskomt. Er zijn ook jongeren die aangeven dat ze te weinig contact hebben na de nazorg. Als ze dan zelf contact zoeken met de instelling, vindt er soms een slechte afhandeling van hun verzoek plaats. Jongeren noemen bijvoorbeeld dat ze alleen wat tips krijgen en niet de hulp die ze eigenlijk nodig hebben. Ook geven een aantal jongeren aan dat ze niet weten of er na hun achttiende hulp nog hulp geboden kan worden. Uit een van de bronnen, blijkt dat de jongeren graag willen dat er een coach is, die ook zelf contact blijft houden. Een nazorgtraject kent vaak zelf een vorm van nazorg. Tot enige tijd nadat de jongere wordt geacht op eigen benen te staan wordt dan regelmatig gekeken hoe het gaat. De jongere wordt opgezocht of opgebeld. Dit draagt bij aan een positief effect van de nazorg.

4. Afbouw van hulp

Uit de bronnen blijkt dat hulp en begeleiding stap voor stap worden afgebouwd. Soms gaat dat te snel. Dat zorgt bij de jongere voor onzekerheid en het gevoel er alleen voor te staan. Het is daarom belangrijk om de hulp in samenspraak met jongeren af te bouwen en gesprekken te voeren over de volgende fase. Als er geen passende vervolgzorg kan worden geboden, zou de jongere in het zorgtraject moeten kunnen blijven. Daarmee voorkom je dat iemand al op eigen benen staat nog voordat passende vervolghulp is geregeld.

Deze conclusie kwam tot stand op basis van bestudering van de bronnen op de items:

- Duur van begeleiding en afspraken over duur van begeleiding, afbouw en eventuele overdracht van ondersteuning.
- Afbouw, overdracht van ondersteuning en eindgesprek, en afspraken hierover.

Afbouw van de hulp en begeleiding

Praktijkbronnen

De afbouw van hulp en begeleiding vindt vaak plaats wanneer de jongere verifieerbaar vorderingen maakt in het traject, wat afgemeten wordt aan de criteria voor slagen/fasen in een individueel traject. Hierbij wordt geëvalueerd en bepaald of het verstandig is om de jongere naar een volgende fase te laten doorstromen. Uit praktijkbronnen wordt niet duidelijk of jongeren zelf daadwerkelijk het onderscheid weten te maken tussen de verschillende fasen, en welke gevolgen dat heeft voor de mate van zelfstandigheid en ondersteuning. Er bestaan wel checklist en stappenplannen waarin de afbouw uitgewerkt wordt, maar die lijken ervan uit te gaan dat jongeren zelf voldoende kunnen inschatten waar ze zich in hun ontwikkelingsproces bevinden. Het is daarom op basis van de praktijkbronnen ook niet te zeggen in hoeverre het voor jongeren helder is hoe de afbouw precies zal verlopen. De afbouw wordt in de beschikbare aanpakken waar mogelijk afgestemd op en met de jongere. Er wordt specifiek gekeken of de jongere de transitie van de ene fase naar de andere fase aan kan, of dat het nodig is om contact te blijven houden met de jongeren om de voortgang te monitoren. De suggestie is dat er dan ingespeeld kan worden op de situatie van de jongere op weer tijdelijk hulp aan te bieden in plaats van de hulp af te bouwen. Jongeren zelf wijzen erop dat dit proces met aandacht en zonder grote tijdsdruk doorlopen moet kunnen worden.

Onderzoeksbronnen

De afbouw gebeurt stap voor stap, naarmate de zelfstandigheid toeneemt maar dit gebeurt soms te snel. De jongeren blijven dan zitten met onzekerheden en onduidelijkheden over wat er gaat gebeuren als de behandeling stopt. Sommigen hebben het gevoel dat ze er na hun achttiende helemaal alleen voor staan. Er zijn echter ook gevallen te noemen waarbij deze afbouw wel gerealiseerd is, zoals een jongen die nog regelmatig contact heeft met zijn mentor en waar in overleg wordt gekeken wanneer de begeleiding wordt afgebouwd. Ook kan een bepaald nazorgtraject niet geschikt blijken voor een jongere, bijvoorbeeld als later pas aan de oppervlakte komt dat de jongere een bepaalde vorm van intensieve hulp nodig heeft. In zo'n geval is het beter om het lopende traject pas te stoppen als er een beter passend zorgtraject gevonden is.

Eindgesprek

Praktijkbronnen

In enkele praktijkbronnen is er sprake van een eindgesprek met jongeren. In dat eindgesprek staat de mening en ervaring van de cliënt centraal. Het is waarschijnlijk dat in de praktijk een eindgesprek impliciet onderdeel is van meer programma's en trajecten, maar hierover geven de meeste bronnen geen expliciete informatie.

Onderzoeksbronnen

Er vindt niet altijd een eindgesprek plaats, terwijl jongeren hier wel behoefte aan hebben. Ze zijn namelijk nauwelijks geïnformeerd en ze zijn niet goed genoeg voorbereid op het verlaten van hun pleeggezin of leefgroep. De gesprekspunten en de uitkomsten van het eindgesprek worden niet in deze bronnen besproken.

5. Warme overdracht

Als het nodig is moet hulp op een goede manier worden overgedragen aan een andere instelling. Maar uit de bronnen wordt niet duidelijk of dit ook echt gebeurt. Wel blijkt dat de jeugdzorg en de volwassenzorg gebrekkig met elkaar samenwerken. Voor jongeren is het belangrijk dat zij kunnen meebeslissen over beheer van hun dossier en de overdracht van informatie. Sommige jongeren zijn echter 'zorgmoe' en niet gemotiveerd om een aanvraag voor zorg te doen. Vervolghulp zou daarom direct en aansluitend beschikbaar moeten zijn.

Deze conclusie kwam tot stand op basis van bestudering van de bronnen op het item:

- Duur van begeleiding en afspraken over duur van begeleiding, afbouw en eventuele overdracht van ondersteuning
- Afbouw, overdracht van ondersteuning en eindgesprek, en afspraken hierover.

Warme overdracht van hulp en ondersteuning

Praktijkbronnen

Uit praktijkbronnen blijkt dat er gestreefd wordt naar een warme overdracht aan vervolghulp als dat nodig is. Dit gebeurt soms al voordat de lopende hulp beëindigd is. Er is niet bekend of en in hoeverre deze warme overdracht ook daadwerkelijk plaatsvindt, noch wat de mogelijke gevolgen zijn van het ontbreken van een (adequate) overdracht. Jongeren geven aan zelf graag te willen dat er een warme overdracht plaatsvindt tussen de verschillende instellingen.

Onderzoeksbronnen

Volgens verscheidene onderzoeksbronnen wordt er in de praktijk weinig gebruikt gemaakt van de mogelijkheid tot verlengde jeugdzorg. Dat komt door het gebrek aan aanbod voor achttien-plussers. De capaciteit voor begeleid wonen of zelfstandigheidstraining is beperkt waardoor er lange wachtlijsten ontstaan. Een ander probleem is de motivatie van de voor het verlengen van jeugdzorg. Jongeren zijn vaak 'zorgmoe', waardoor zij zelf geen aanvraag voor zorg willen doen. Ook is er sprake van een gebrekkige samenwerking tussen instellingen in de jeugdzorg en volwassenzorg. Informatie wordt niet goed teruggekoppeld en jongeren raken uit beeld van casemanagers van Bureau Jeugdzorg. Er is een gebrek aan informatie en onduidelijkheid wie er verantwoordelijk is. Om terugval te voorkomen zou direct hulp beschikbaar moeten zijn. Ook zou de instelling het dossier ook niet moeten afsluiten, maar beschikbaar stellen voor de aanbieders van de vervolghulp.

6. Relatie met de hulpverlener

Jongeren zijn heel specifiek over de eigenschappen die een hulpverlener zou moeten hebben, blijkt uit een groot aantal bronnen: goed luisteren, goed bereikbaar zijn, uitgaan van de positieve kanten van de jongere, betrouwbaar zijn, de jongere respectvol behandelen, motiveren en betrekken bij besluiten over zorg. Een vaste hulpverlener die goed getraind is werkt het beste. Ondanks alle wensen zijn jongeren vaak tevreden over de begeleiders en vinden zij dat hulpverleners echt hun best doen. Ze zouden wel graag zien dat er meer langdurige gesprekken plaatsvinden en dat er contactmomenten zijn na afsluiting van de zorgperiode. Ook wordt in verschillende bronnen aangegeven dat het belangrijk is dat de jongere terug kan vallen op een voor hem vertrouwde persoon uit de jeugdzorg.

Deze conclusie kwam tot stand op basis van bestudering van de bronnen op het item:

- Rol van en band met hulpverlener vanuit het perspectief van jongeren.

Praktijkbronnen

In veel bronnen wordt de relatie tussen hulpverlener en jongere genoemd. Vaak wordt hier echter geen specifieke informatie over gegeven. Een keer wordt genoemd dat hulpverlener en jongere ‘maatjes’ moeten zijn. In enkele andere bronnen wordt ‘een klik’ of ‘vertrouwen’ nadrukkelijk als voorwaarde genoemd voor een goede relatie tussen hulpverlener en jongere. Specifiekere voorwaarden die uit de praktijkbronnen naar voren komen voor het optreden van hulpverleners zijn: goed luisteren, bereikbaarheid, uitgaan van de positieve eigenschappen en kwaliteiten van de jongere, naast de jongere staan (en niet boven hem/haar), passie hebben voor het begeleiden, en bereidheid (ook persoonlijk) te investeren in de relatie met een jongere. Opvallend is dat hulp bij praktische zaken door jongeren niet als nadrukkelijke voorwaarde voor de relatie met de hulpverlener wordt genoemd.

Onderzoeksbronnen

De jongeren zijn heel specifiek over de eigenschappen die een hulpverlener zou moeten hebben. Ze zouden graag zien dat ze respectvol, verbonden, vertrouwelijk zijn en dat ze veiligheid bieden en de privacy beschermen. De taak van de hulpverlener moet zijn om naar de jongere te luisteren en dat hij/zij inspraak geeft bij de hulp die geboden wordt. Daarnaast verwachten de jongeren een persoonlijke inzet, een actieve begeleiding van de hulpverleners en willen ze graag gemotiveerd worden door de hulpverleners.

Uit de onderzoeksbronnen komt naar voren dat jongeren tevreden zijn over het harde werken van de begeleiders. Ze vinden dat de hulpverleners echt hun best doen. Ze zouden wel graag zien dat er meer aandacht besteed zou worden aan langdurige gesprekken. En ook dat er meer contactmomenten zijn na afronding van de nazorg. Ze vinden een vaste begeleider die ze altijd mogen en kunnen bereiken een goed idee. Uit een van de onderzoeksbronnen blijkt dat in de reclassering onvoldoende een werkrelatie wordt opgebouwd met de cliënt. Hierdoor raken de jongeren niet gemotiveerd voor vrijwillige nazorg door de begeleiders. Dit komt omdat er geen actuele diagnostiek plaatsvindt bij de uitstroom van de reclassering.

7. Actief inzetten (familie)netwerk

Het actief inzetten van het familienetwerk komt in sommige bronnen uitdrukkelijk aan de orde. Er zijn jongeren die aangeven dat ze volledig kunnen terugvallen op het pleeggezin, op een voogd of op biologische ouders, maar er zijn ook jongeren die niet bij familie of vrienden terecht kunnen. Zij willen het contact met hulpverleners of met de pleegouders kunnen blijven behouden. Jongeren waarderen het familienetwerkberaad, de samenwerking tussen begeleiders, voogden en instellingen en goede zorgafstemming. Een nadrukkelijk knelpunt is het gebrek aan informatie bij biologische ouders over de mogelijkheden voor vervolgzorg.

Deze conclusie kwam tot stand op basis van bestudering van de bronnen op het item:

- Inzet van netwerk (familie, school, jeugdhulp) en afspraken over afstemming van inzet.

Actieve inzet van en afstemming met (familie)netwerk

Praktijkbronnen

Het actief inzetten van het familienetwerk na het verlaten van een pleeggezin, instelling of detentie komt in sommige praktijkbronnen expliciet aan de orde. In sommige projecten wordt aangestuurd op het organiseren van een (familie)netwerkberaad of een eigenkracht-conferentie om te komen tot concrete afspraken met het netwerk, betrokken instanties en de jongere zelf. In hoeverre dit gebeurt, en op welke manier het bredere netwerk (familie, instanties, hulpverlening, school) de samenwerking afstemt, wordt uit de bronnen niet duidelijk. Jongeren geven aan dat ze de samenwerking tussen begeleiders, voogden en instellingen en de zorgafstemming belangrijk vinden. Opvallend is dat sommige jongeren hierbij expliciet zeggenschap willen over het beheer van hun dossier en de overdracht van informatie. Sommige jongeren, met name ex-gedetineerde jongeren, vinden dat bij de afstemming en samenwerking (meer) gebruik gemaakt moet worden van de ervaringsdeskundigheid van ex-cliënten. Jongeren stellen ook een familienetwerkberaad en daarnaast een coach, erg op prijs. In relatie tot het familienetwerk wordt door sommige jongeren een voorkeur gegeven voor een coach uit het eigen netwerk (een familielid). Andere jongeren geven aan het wenselijk te vinden als dezelfde begeleider of coach hen vanaf de voorbereiding begeleidt tot ze 23 jaar oud zijn.

Onderzoeksbronnen

Uit de onderzoeksbronnen blijkt dat pleegjongeren zouden willen dat na hun vertrek uit het pleeggezin, hun pleegouders nog beschikbaar zijn voor vragen en contact. Er zijn jongeren die aangeven dat ze volledig kunnen terugvallen op het pleeggezin. Daarnaast zijn er jongeren die volledig kunnen terugvallen op de voogd of de biologische ouders. De jongeren gaan dan bijvoorbeeld weer bij hun biologische ouders wonen. Biologische ouders geven aan zij informatie missen over de mogelijkheden aan vervolgondersteuning en begeleiding voor de jongere. Er is dan geen garantie op optimale nazorg, omdat de ouders onvoldoende op de hoogte zijn van de mogelijke 'nazorg'-projecten van de instelling.

8. Hulp bij dagbesteding

Uit het bronnenonderzoek komt naar voren dat jongeren het nuttig vinden om hulp te krijgen bij het zoeken naar een goede dagbesteding (werk, opleiding). Dit moet op tijd beginnen, op een praktische manier, en met veel aandacht voor de motivatie van jongeren. Terugval in problematiek ligt op de loer.

Deze conclusie kwam tot stand op basis van bestudering van de bronnen op het item:

- Hulp en begeleiding in voorbereiding op eerste fase van zelfstandig wonen, bij: praktische zaken, financiële zaken, dagbesteding.
- Hulp en begeleiding na afsluiting van behandeling en start van fase van zelfstandig wonen: continuïteit van contact, monitoring en ondersteuning bij aanpak van praktische zaken, financiële zaken, dagbesteding.

Hulp bij invulling dagbesteding

Praktijkbronnen

Dagbesteding is bij veel programma's een onderdeel van de hulpverlening, en wordt in sommige programma's expliciet als onderdeel van verschillende leefgebieden in een plan opgenomen. Andere programma's besteden aandacht aan 'vrije tijd' als eigen leefgebied of doelstelling, naast bijvoorbeeld werk en opleiding. Er zijn ook programma's waarin het vinden en continueren van een zinvolle dagbesteding centraal staat. Jongeren geven zelf aan het belangrijk te vinden dat er aandacht aan dagbesteding, of zelfs aan 'een doel in het leven' wordt besteed.

Onderzoeksbronnen

Na vertrek uit een residentiële instelling hebben jongeren vaak een beperkt sociaal netwerk. Volgens de onderzoeksbronnen is het belangrijk om in te zetten op het herstel van, of het regelen van een dagbesteding. Voor de meeste jongeren die uitstromen uit de jeugdzorg is begeleiding hierbij wenselijk of noodzakelijk, bijvoorbeeld ondersteuning bij het vasthouden van een baan of opleiding. Dit is essentieel voor het succes van nazorg. Dagbesteding (werk, opleiding, vrijwilligerswerk) voorkomt dat een jongere verleid wordt om terug te vallen in oude patronen. Daarom zou er tijdig gestart moeten worden met de voorbereiding op zelfstandigheid door middel van het bevorderen van naar school gaan of het volgen van een beroepsopleiding. Hulpverleners moeten het belang van een goede opleiding of een baan meer benadrukken. Veel jongeren hebben gemist dat hulpverleners hier duidelijk over communiceren. Volgens één van de onderzochte bronnen geven jongeren aan geen moeite te hebben met het invullen van vrijetijdsbesteding na de 'nazorg'. Uit de bron blijkt niet dat of hiervoor hulp is aangeboden. Uit een andere bron blijkt dat jongeren die uit detentie komen, een duidelijk beeld hebben over toekomstige dagbesteding. Veel jongeren hechten veel waarde aan sportactiviteiten, hoewel daar na detentie vaak minder van terechtkomt dan de jongere zich voorneemt in detentie.

9. Huisvesting

Een betaalbaar dak boven het hoofd is een grote praktische behoefte van jongeren. Met begeleiding bij het zoeken naar permanente huisvesting zou minimaal een jaar voor afsluiting van de zorg moeten worden gestart, wat niet altijd het geval is. Ook huisvesting vinden na detentie blijkt vaak een groot probleem te zijn. Voor voldoende beschikbare en betaalbare woonruimte zijn harde afspraken tussen gemeenten en woningbouwcoöperaties essentieel.

Deze conclusie kwam tot stand op basis van bestudering van de bronnen op de items:

- Hulp en begeleiding in voorbereiding op eerste fase van zelfstandig wonen, bij: praktische zaken, financiële zaken, dagbesteding.
- Hulp en begeleiding na afsluiting van behandeling en start van fase van zelfstandig wonen: continuïteit van contact, monitoring en ondersteuning bij aanpak van praktische zaken, financiële zaken, dagbesteding.

Praktijkbronnen

Veel bronnen besteden aandacht aan hulp bij praktische zaken. Vaak wordt een aantal afzonderlijke leefgebieden onderscheiden: huisvesting/wonen, financiën en opleiding komen het meeste voor en krijgen aparte aandacht. De hulp wordt vaak samen met de jongere in een plan of in een checklist aangeduid en er is regelmatig sprake van tussentijds afstemmen tussen jongere en begeleider over hoe alles verloopt. Waar verbetering nodig blijkt, krijgen jongeren dan extra ondersteuning.

Onderzoeksbronnen

De hulpvraag van de jongeren is vooral praktisch. De eerste behoefte van veel zestien-plussers die een jeugdzorginstelling verlaten, is een dak boven het hoofd. In één van de bronnen staat dat voor 62% van de jongeren woonruimte is geregeld op het moment dat zij uitstromen uit de jeugdzorg. De jongeren die nog geen woonruimte hebben, moeten bij vertrek vaak alle zaken die hierbij komen kijken nog uitzoeken, zoals bijvoorbeeld het inschrijven bij de gemeente in de gemeentelijke basisadministratie en het regelen van verzekeringen. Gebrek aan (goedkope) huisvesting wordt in meerdere bronnen genoemd als een groot probleem. Huisvesting na detentie wordt als extra moeilijk gezien. Jongeren kunnen in de zwerfopvang terecht komen.

Uit de bronnen blijkt dat er wel aandacht is voor omgaan met geld, het voeren van het huishouden en andere praktische zaken, maar dat dit te vrijblijvend is en onvoldoende gericht op wat een jongere die een instelling of pleeggezin verlaat werkelijk te wachten staat. Ook sluit deze aandacht vaak niet aan op de wensen van de jongeren. Het is belangrijk dat jongeren ook kunnen terugvallen op hun vertrouwde personen uit de jeugdzorg. Alle leefgebieden (wonen, werk/inkomen, vrije tijd) moeten integraal worden benaderd. Instanties die betrokken zijn bij de leefgebieden moeten samenwerken, dus goed communiceren en de zorgdiensten op elkaar afstemmen. Voor voldoende beschikbare, betaalbare woonruimte is samenwerking met woningbouwcoöperaties essentieel.

Niet alle jongeren uit detentie, hebben na het verlaten van de justitiële jeugdinrichting een vorm van dagbesteding en inkomen. Dit moet vaak nog geregeld worden. Ook verslaving, schulden of psychische problematiek in de thuissituatie eisen de aandacht.

Daarom lukt het vaak niet om in de begeleiding na het verlaten van de justitiële jeugdinstelling voort te bouwen op de behandeling die de jongere daar heeft ontvangen. De belangrijkste knelpunten op instellingsniveau zijn ontoereikende financiële middelen, het ontbreken van een goede aansluiting tussen verplichte en vrijwillige nazorg en onduidelijkheid over wie er allemaal betrokken zijn bij de jongere. Jongvolwassenen hebben vooral behoefte aan werk, woning en begeleiding op sociaal- emotioneel vlak. Een voldoende passend 'nazorg'-aanbod ontbreekt voor deze groep.

Uit de bronnen komt naar voren dat jongeren vooral hulp nodig hebben bij het oppakken van allerlei activiteiten, zoals inschrijven bij scholen, hulp bij solliciteren of schuldsanering. Voor het slagen van een 'nazorg'-traject is naast het bieden van praktische ondersteuning de motivatie van de jongere zelf essentieel.

10. Hulp bij financiële zaken

Jongeren hebben veel behoefte aan ondersteuning bij het omgaan met geld en het ordenen van de financiële administratie. Schuldenproblematiek speelt vooral bij de groep achttien-plussers waar de schulden hoog kunnen oplopen. Ook hulpvragen rond het aanvragen van een uitkering spelen vooral bij jongvolwassenen.

Deze conclusie kwam tot stand op basis van bestudering van de bronnen op de items:

- Hulp en begeleiding in voorbereiding op eerste fase van zelfstandig wonen, bij: praktische zaken, financiële zaken, dagbesteding.
- Hulp en begeleiding na afsluiting van behandeling en start van fase van zelfstandig wonen: continuïteit van contact, monitoring en ondersteuning bij aanpak van praktische zaken, financiële zaken, dagbesteding.

Hulp bij financiële zaken en problemen

Praktijkbronnen

Veel praktijkbronnen vermelden het bestaan van begeleiding en hulp aan jongeren bij financiële zaken of financiële problemen. Dit type ondersteuning vinden jongeren zelf ook van belang. Vaak is de ondersteuning bij financiële zaken onderdeel van de aandacht voor meerdere leefgebieden. Hieraan wordt dan apart aandacht besteed in een plan met de hulpverlener(s). Ook zijn er checklists, boekjes en websites die informatie over financiële zaken geven. In sommige programma's wordt ook de financiële zelfstandigheid van jongeren geëvalueerd, en waar nodig wordt de begeleiding hierbij dan aangepast of verbeterd.

Onderzoeksbronnen

Volgens de onderzoeksbronnen hebben veel jongeren vragen over geld en hebben ze behoefte aan extra ondersteuning hierbij. Jongeren krijgen in een kamertrainingscentrum bijvoorbeeld hulp bij het ontwikkelen van administratieve vaardigheden, maar geven aan dat ze hierover meer hadden willen leren. Zo is hen bijvoorbeeld niet uitgelegd hoe de belastingdienst werkt. Uit een van de bronnen blijkt dat jongeren met een licht verstandelijke beperking geen hulp krijgen bij het omgang met geld, maar dit wel willen. Uit de bronnen blijkt verder dat als jongeren het niet redden als het gaat om de eigen woon- en leefsituatie, dit vooral betrekking heeft op het omgaan met geld en het ordenen van de financiële administratie. Volgens hulpverleners zouden jongeren coaching nodig hebben om te leren geld te sparen. Jongeren uit detentie hebben het extra zwaar om een vorm van inkomen te vinden na detentie. Schuldenproblematiek speelt vooral bij groep achttien-plussers en de schulden kunnen hoog kunnen oplopen. Ook hulpvragen rond het aanvragen van een uitkering spelen vooral bij jongvolwassenen.

11. Informatie

Jongeren hebben behoefte aan één allesomvattend informatiepakket, terwijl in de praktijk veel informatie versnipperd is of onbekend blijft. Jongeren willen twee dingen: een checklist of boekje met informatie die nodig is om zelfstandig te kunnen leven én een hulpverlener waar zij terecht kunnen met vragen. Het probleem is dat hulpverleners die praktische informatie geven aan jongeren weinig ervaring kunnen hebben met de soms ingewikkelde achtergrond van jongeren. Daarom is een speciale coach, die kortstondig kan helpen bij het vinden van een woning en/of opleiding, een goed idee.

Deze conclusie kwam tot stand op basis van bestudering van de bronnen op het item:

- Informatievoorziening aan jongeren: beschikbaarheid, toegankelijkheid, bruikbaarheid en praktische toepasbaarheid.
- Informatievoorziening over mogelijkheden voor ondersteuning na de zorg
- Checklists voor zorg zestien-plus: nut, noodzaak of behoefte

Informatievoorziening over mogelijkheden voor ondersteuning na de zorg

Praktijkbronnen

De suggestie in de praktijkbronnen is dat er verschillende websites bestaan die informatie bieden over mogelijkheden voor opleiding, wonen en ondersteuning na de zorgperiode. Welke informatie hier precies wordt geboden is echter duidelijk. Het wordt ook niet duidelijk in hoeverre jongeren de informatie via internet weten te vinden. Een aantal praktijkbronnen wijzen op het belang dat hulpverleners moeten kunnen worden ingeschakeld om jongeren deze informatie te geven. Jongeren geven zelf ook aan dat het wenselijk is om bij hun hulpverlener aan te kunnen kloppen en niet alleen afhankelijk te zijn van informatie online.

Onderzoeksbronnen

Uit de onderzoeksbronnen komt naar voren dat jongeren ook na het beëindigen van de 'nazorg' nog steeds hulp en ondersteuning geboden zouden moeten worden. Het zou goed zijn als de jongere, wanneer dat nodig is, contact kan opnemen met een begeleider voor vragen en dergelijke. Uit een onderzoeksbron blijkt dat dit mogelijk is, maar de betrokken jongeren vinden de manier waarop deze ondersteuning plaatsvindt niet goed verlopen. Ze ervaren dat er te weinig contact is, de afhandeling van hun vraag niet altijd juist is en dat een vangnet ontbreekt. Daarnaast vindt niet elke jongere een woning en volgt niet iedereen een opleiding. De jongeren zouden graag zien dat er hiervoor een coach beschikbaar is, die kan ingrijpen. Ook zijn jongeren niet altijd bekend met het bestaande aanbod of het aanbod dat er is, sluit niet bij hen aan. Daarnaast is de beschikbare informatie vaak te versnipperd. Jongeren moeten bijvoorbeeld voor verschillende diensten naar verschillende plaatsen, terwijl jongeren de behoefte hebben aan een totaalpakket. Het aanbod van hulpverlening is bovendien vaak niet toegespitst op een complexe doelgroep die moeilijk te motiveren is. Er zijn hulpverleners die de jongeren kunnen ondersteunen op alle leefgebieden en die eventueel andere vormen van hulp kunnen inzetten, maar zij zijn niet allemaal toegerust om om te kunnen gaan met jongeren met complexe psychiatrische, verslavings- of LVB-problematiek. Voor jongeren uit detentie is de nazorg ook versnipperd en is er te weinig daadkracht. Jongeren worden te laat aangemeld of de zorginstelling wordt helemaal niet opgezocht.

Checklists voor zorg 16 plus: nut, noodzaak of behoefte

Praktijkbronnen

Schriftelijke checklists voor jongeren die naar zelfstandigheid toewerken wordt door enkele bronnen nadrukkelijk als nuttig beschouwd. Dergelijke informatie wordt soms in een afsluitende brief of mail verwerkt. Sommige jongeren vinden het belangrijk om een checklist te hebben met informatie over wat ze moeten regelen en waar ze terecht kunnen.

Onderzoeksbronnen

De hulp en het contact bij het vinden van de weg naar zelfstandigheid is volgens diverse onderzoeksbronnen vaak niet voldoende. De jongeren zijn slechts beperkt geïnformeerd. Ook blijft niet alles hangen. De jongeren zouden daarom graag een informatieboekje krijgen waarin informatie staat die zij nodig hebben om zelfstandig te kunnen wonen en te kunnen functioneren. In de bronnen worden verschillende voorbeelden genoemd, maar er is weinig bekend over de uitreiking en beschikbaarheid ervan. Uit de bronnen komt wel naar voren dat het belangrijk is dat zo'n informatieboekje tijdig wordt uitgereikt aan de jongeren en dat er mogelijkheden zijn om er over door te praten. Ook wordt genoemd dat praktische begeleiding in de vorm van 'lichte' begeleiding van belang is. Gedacht kan worden aan een coach die een meer coachende en pedagogische begeleiding kan bieden bij praktische zaken zoals scholing, huisvesting, financiën en het ontwikkelen van een sociaal netwerk. Deze coach moet in staat zijn om lijntjes te trekken naar de verschillende leefgebieden en deze te onderhouden.

12. Samenwerking

Instanties die betrokken zijn bij de verschillende leefgebieden (hulpverlening, onderwijs, werk, huisvesting) moeten beter samenwerken. Dit betekent: goed communiceren en het aanbod en de mogelijkheden goed op elkaar afstemmen, zodat instanties maatwerk kunnen leveren aan jongeren.

Deze conclusie kwam tot stand op basis van bestudering van de bronnen op het item:

- Afspraken over afstemming van inzet.

Praktijkbronnen

(geen informatie beschikbaar)

Onderzoeksbronnen

Er zijn veel bronnen die expliciet noemen dat er over verschillende zaken afspraken worden gemaakt tussen professionals en in sommige gevallen met het netwerk en de school. Zo zijn er dagelijkse overdrachtsgesprekken tussen leerkrachten en groepswerkers die de continuïteit van de zorg waarborgen. Professionals in verschillende regio's maken daarnaast onderling afspraken. Hierdoor wordt de aansluiting en samenwerking tussen jeugdzorg en andere voorzieningen bevorderd. Tevens wordt er genoemd dat professionals en pleegouders de groepsgenoten of gezinsleden moeten betrekken bij het vertrek van de jongere.

Er zijn daarnaast netwerk- en trajectberaden ingesteld bij detentie en JeugdzorgPlus-instellingen. De taken van deze beraden zijn onder meer het uitwisselen van informatie over een jongere met de betrokken ketenpartners en het bewaken van afspraken met de ketenpartners. Taken op het terrein van onderwijs, werk en inkomen, huisvesting en ondersteuning vallen onder de verantwoordelijkheid van de gemeenten. Op deze domeinen worden de gemeenten geacht activiteiten te ontwikkelen die mede ten dienste staan van jeugdigen in een 'nazorg'-traject.

Bronnenlijst

Titel	Bronnen - praktijkdocumenten
Erkende interventies	http://www.nji.nl/Residentile-jeugdzorg-Praktijk-Erkende-interventies
Work-Wise, buitenprogramma	http://www.work-wise.nl/upload/content/file/Buitenprogramma.pdf
Handboek methodiek niemand uit beeld	http://www.spectrum-gelderland.nl/Internet/documenten/Externe%20uitgaven/Zorg%20na%20Jeugdzorg/Niemand_uit_beeld.pdf
Handreiking nazorg jeugdige ex-gedetineerden	https://www.vng.nl/onderwerpenindex/maatschappelijke-ondersteuning/maatschappelijke-opvang/publicaties/handreiking-nazorg-jeugdige-ex-gedetineerden-nazorg-verzorgd
Interventie Titan	http://www.nji.nl/nl/Kennis/Databanken/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies/Erkende-interventies/Titan
Krachtplan 18+ (William Schrikker Groep met o.a. de Eigen Kracht Centrale)	http://www.williamschrikkergroep.nu/upload/pages/Krachtplan%2018%20info%20in%20het%20kort.pdf
Nieuwe perspectieven bij terugkeer	http://www.wegwijzerjeugdenveiligheid.nl/overlastgevend_e_jongeren/nieuwe-perspectieven-bij-terugkeer
Nieuwe perspectieven bij terugkeer (LVB)	http://www.wegwijzerjeugdenveiligheid.nl/overlastgevend_e_jongeren/nieuwe-perspectieven-bij-terugkeer - http://www.nji.nl/nl/Kennis/Databanken/Nieuwe-Perspectieven-bij-terugkeer-LVB-(NPT----LVB)
Oudertrainingen bij Jeugdreclassering	http://www.wegwijzerjeugdenveiligheid.nl/overlastgevend_e_jongeren/nieuwe-perspectieven-bij-terugkeer
Voorzorglijst LCFJ	Achttien is de deadline, voorzorg in de jeugdzorg - LCFJ - http://www.achttiensdedeadline.nl/
Power 4 Youth	http://www.power4youth.net/
Uit de bak, aan de bak. Kansen bieden, grenzen stellen.	http://maatschappelijkwerkhva.files.wordpress.com/2012/04/uit-de-bak-aan-de-bak.pdf
Notitie checklist nazorg 'Het zal me een zorg zijn'	Thijs Janssen
Wensen van jongeren voor 16+ hulp	JSO
Wat moet ik regelen als ik 18 word	LOC
Maatschappelijke participatie van jongeren met een licht verstandelijke beperking	http://www.jso.nl/3/Agenda/Bijeenkomsten,-symposia-en-conferenties/Maatschappelijke-participatie-van-jongeren-met-een-licht-verstandelijke-beperking.html
Begeleiding en ondersteuning na jeugdzorg in Gelderland	Basiskader bmc rapport
JSO Na de jeugdzorg	http://www.jso.nl/1/Na-de-jeugdzorg.html

Titel	Bronnen- onderzoeksdocumenten
Kwaliteitsstandaarden jeugdzorg Q4C	Fiet van Beek en Leo Rutjes
Cliënten actief met de kwaliteit van zorg. De Q4c standaarden in perspectief en in de praktijk	Leo Rutjes en Asia Sarti
De leefsituatie van jongeren na uitstroom uit de jeugdzorg	http://www.tympaan.nl/?q=pub/de-leefsituatie-van-jongeren-na-uitstroom-uit-de-jeugdzorg
Rapportage effectief aanbod nazorg na jeugdzorg	http://www.alleato.nl/userfiles/files/11321%20rapportage%20nazorg%20na%20jeugdzorg.pdf
“Careleavers”: wat gebeurt er met kinderen die 18 worden en de zorg in kinderkuis of pleeggezin gaan verlaten?	www.bettercarenetwork.nl
Preparation for Independent Living	www.bettercarenetwork.nl
FOLLOW-UP ONDERZOEK 2003-2010. Intern rapport	http://www.pluryn.nl/Welkom.aspx
Effectmeting in de jeugdzorg: Landelijk en lokaal tegelijk? Casus DHG	http://www.pluryn.nl/~media/Website%20Pluryn/Menu%20Professionals/Research%20en%20Development/Indicatoren%20DHG.ashx
Doorgaande zorg na JeugdzorgPlus	http://www.jeugdenco.nl/wp-content/uploads/2011/12/Doorgaande-zorg-na-JeugdzorgPlus.pdf
Projectverslag Nazorg na uitstroom uit de Jeugdzorg voor 17-jarigen en ouder	http://www.jso.nl/Docs/Pdf/20130220%20Eindverslag%20nazorg.pdf
Zelfstandig, maar niet alleen. Onderzoek naar de behoefte aan nazorg van Utrechtse 16+ jongeren uit de provinciale jeugdzorg	http://www.dsp-groep.nl/getFile.cfm?file=15ksnazorg_Onderzoek_Nazorg_gemeente_Utrecht_DSP-groep.pdf&dir=rapport
Nazorg voor jongeren uit de jeugdzorg. Wat werkt?	http://www.insideout.nl/professionals/nazorg_voor_jongeren_uit_de_jeugdzorg_wat_werkt
Nazorgproblematiek 18- t/m 26-jarige gedetineerden	http://www.hetccv.nl/dossiers/Nazorg+ex-gedetineerden/landelijk---factsheet-nazorgproblematiek-18--t-m-26-jarige-gedetineerden
Detentie, behandeling en nazorg criminele jeugdigen 2012	www.rekenkamer.nl
Terug onder begeleiding. Onderzoek naar de aard en omvang van de vrijwillige nazorg voor 18+ PIJ-ers	http://www.regioplan.nl/publicaties/rapporten/aard_en_omvang_vrijwillige_nazorg_aan_18_pij_jongeren
Jongeren over hun sociale netwerk na vertrek uit residentiële jeugdzorg	http://www.jeugdonderzoek.nl/eCache/DEF/1/46/336.html
(Jeugd)zorg houdt niet op bij 18 jaar	http://www.verwey-jonker.nl/doc/jeugd/Jeugdzorg%20houdt%20niet%20op%20bij%2018%20jaar_2697.pdf
Analyse van nazorgbehoeften van jongeren van 17 jaar en ouder die uitstromen uit jeugdzorg.	http://www.tympaan.nl/sites/default/files/0537%20nazorgbehoeften%20jongeren%20j61.pdf
Nazorg voor allochtone jongeren in detentie. Evaluatie van het Helmond-programma.	http://www.verwey-jonker.nl/doc/jeugd/Nazorg_voor_allochtone_jongeren_in_detentie_2674_samenvatting.pdf
Zorg voor de jeugd na detentie. Vraag en aanbod in Den Haag	http://www.verwey-jonker.nl/doc/jeugd/2719_Zorg%20voor%20de%20jeugd%20na%20detentie.pdf
Verkenning stand van zaken nazorg na jeugddetentie en vooruitblik nazorg na jeugdzorgplus	http://www.spectrum-gelderland.nl/smartsite.dws?id=57840
NJI publicaties over nazorg (17)	http://www.nji.nl/nl/(103050)-Zoeken?id=NJI_SEARCH&referid=131086&psize=50&q=nazorg&x=0&y=0
Provincie Flevoland - Focus op nazorg	http://www.flevoland.nl/producten-en-diensten/focus-op-nazorg/Focus_op_nazorg.PDF
Rapportage Exitvragenlijst zorgaanbieders	Stichting Alexander i.s.m. de Uva, in opdracht van MOgroep jeugdzorg
Clienttevredenheidsonderzoek 2011	Stichting Alexander
Vertrouwen op je eigen kracht - over de hulp van Fier Fryslan	Geeske Strating, 2013
In de schuld, in de fout? Schuldenproblematiek en crimineel gedrag adolescenten/jong volwassenen	http://www.kohnstamminstituut.uva.nl/rapporten/pdf/ki863.pdf

Titel	Bronnen- beleidsdocumenten
BRIEF VAN DE STAATSSECRETARIS VAN JUSTITIE. Detentie, behandeling en nazorg criminele jeugdigen	www.rekenkamer.nl
Samen werken aan perspectief. Uitvoeringsprogramma Jeugdzorg 2013	www.zuid-holland.nl
(Voorlopig) Uitvoeringskader invoering netwerk- en eerste trajectberaad i.v.m. nazorg jeugd	www.rijksoverheid.nl
Lijst van vragen en antwoorden: Detentie, behandeling en nazorg criminele jeugdigen	https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31215-10.html